

Dluhy a zadlužení poddanského obyvatelstva na příkladu městeček pardubického panství v 16. a 17. století¹

TEREZA SIGLOVÁ

Abstrakt | Abstract

Studie se zabývá dluhy a pohledávkami obyvatel tří městeček pardubického panství zachycených v sirotčích knihách z druhé poloviny 16. a ze 17. století. Autorka si všímá intenzity úvěrových vztahů, účelu vzniků dluhů a podrobněji sleduje věřitele a dlužníky podle bydliště. V závěru se snaží určit proměny zatížení usedlostí běžnými dluhy.

The study deals with the phenomenon of debts and claims of residents of three small towns in Pardubice Manor, that were recorded in the orphan books from the late 16th and 17th centuries. The author describes the intensity of credit relations, the purpose of acquiring debt and further pursued the creditors and debtors by the place of their residence. The text attempts to determine the changes of the load of the homesteads by the ordinary debts.

Klíčová slova | Key Words

*zadlužení, pardubické panství, 16. století, 17. století, úvěr, sirotčí knihy, dluhy
debt, Pardubice Manor, 16th Century, 17th Century, loan, orphan books, debts*

Úvěrové vztahy poddanského obyvatelstva a vůbec hospodaření poddaných nebyly jako téma v české historiografii narozdíl od zahraničí příliš reflektovány. V českém prostředí navíc bádání o úvěru ve venkovském prostředí stálo do 90. let poněkud ve stínu zájmu o šlechtické a i městské prostředí.² Částečně ale mohlo navázat na starší dosud nepřekonanou práci Vladimíra Procházky, která si všímá držby usedlosti a majetkové a dědické otázky sleduje z širšího právněhistorického pohledu.³ Dalším zdrojem informací mohly být práce, jež vznikly v souvislosti se studiem cen a mezd, které se rozvíjelo v 60. letech v Brně a Praze.⁴

1 Tento text byl vytvořen díky podpoře grantu GA ČR „Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století“, reg. č. 13-14506P.

2 Přehled literatury k tématu Bronislav CHOCHOLÁČ, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století*, Český časopis historický (dále ČČH) 99, 2001, s. 59–83.

3 Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

4 Brněnské centrum vydávalo v letech 1962–1969 časopis *Ceny, mzdy a měna*; blíže srov. B. CHOCHOLÁČ, *Poddaní na Moravě a jejich ekonomické jednání v 16. a 17. století*, in: Jana Čechurová

Historici se ale spíše zabývali hospodařením venkovských domácností z perspektivy držby usedlostí a jejich převodů, dědického práva a majetkoprávních vztahů.⁵ Bádání vztahující se přímo k úvěru ve venkovském prostředí zůstávalo v českém prostředí stranou hlavního proudu výzkumu. Výjimkou jsou pouze práce Bronislava Chocholáče.⁶

V zahraniční historiografii vznikla řada prací věnujících se úvěru ve venkovském i městském prostředí.⁷ Bádání o úvěru je zde často dáváno do souvislosti s obecnějšími otázkami ekonomického rozvoje. Historici zejména z Velké Británie a ze zemí Beneluxu si všímali měnícího se vztahu domácností ke spotřebě a výrobě, kdy tyto jednotky ve větší míře produkovaly pro trh, aby se mohly i více podílet na spotřebě, a reflektovali konzumní a tzv. předindustriální revoluci (industrious revolution).⁸ Úvěru a zadlužení spíše ve venkovském prostředí, a to v několika lokalitách panství Württemberg v oblasti Černého lesa, se věnoval anglicko-německý projekt sledující dlouhodobé vzájemné vztahy mezi spotřebou, prací, demografickým vývojem a prosperitou.⁹

Při sledování úvěrových vztahů jsem se zaměřila na tři **městečka pardubického panství** – Týnec nad Labem, Bohdaneč a Dašice. Městečka jsou významná právě svým postavením na pomezí urbánního a rurálního prostoru. Byla pro

---

(ed.), *K novověkým sociálním dějinám českých zemí*, VI: Sociální dějiny dnes, Praha 2004, s. 68–76, zde s. 68.

- 5 Dana ŠTEFANOVÁ, *K aspektům role příbuzenských vztahů a majetkových transakcí. Situace na frýdlantském panství v letech 1558–1750*, *Historická demografie* 22, 1998, s. 107–144; TÁŽ, *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gesellschaft. Die Herrschaft Frýdlant in Nordböhmen 1558–1750*, Wien-Köln-Weimar 2009; Markus CERMAN – Robert LUFT (edd.), *Untertanen, Herrschaft und Staat in Böhmen und im Alten Reich*, München 2005; Jiří KOUMAR, „Má doplaceno a žádnému nic nedlužím“. *Aspekty transakce s poddanskou nemovitostí na mělnickém panství v 17. století*, dizertační práce FF UK, Praha 2010; B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze: Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a 17. století*, Brno 1999.
- 6 B. CHOCHOLÁČ, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století*, ČČH 99, 2001, s. 59–83.
- 7 Jürgen SCHLUMBOHM (Hg.), *Soziale Praxis des Kredits 16.–20. Jahrhundert*, Hannover 2007; Michael NORTH (ed.), *Kredit im spätmittelalterlichen und früneuzeitlichen Europa*, Köln-Wien 1991; Gabriele B. CLEMENS (Hg.), *Schuldenlast und Schuldenwert: Kreditnetzwerke in der europäischen Geschichte 1300–1900*, Trier 2008; Phillipp R. SCHOFIELD, – Thijs LAMBRECHT (edd.), *Credit and the rural economy in North-western Europe, c.1200–c.1850*, Turnhout 2009; Craig MULDREW, *The Economy of Obligation. The Culture of Credit and Social Relations in Early Modern England*, Basingstoke 1998; Clare CROWSTON, *Credit, Fashion, Sex: Economies of Regard in Old Regime France*, Durham 2013.
- 8 Jan de VRIES, *The Industrious Revolution. Consumer Behavior and the Household Economy 1650 to the present*, Cambridge 2008; Mark OVERTON – Jane WHITTLE – Dean DARRON – Andrew HANN, *Production and Consumption in English Households, 1600–1750*, London 2004; M. NORTH, *Material Delight and the Joy of Living: Cultural Consumption in the Age of Enlightenment in Germany*, Aldershot 2008.
- 9 K projektu *Human Well-Being and the „Industrious Revolution“*. *Consumption, Gender and Social Capital in a German Developing Economy, 1600–1900*, srov. http://www.econ.cam.ac.uk/Ogilvie_ESRC/index.html?page=about (dostupné 18. 8. 2014); Sheilagh OGILVIE – Markus KÜPKER – Janine MAEGRAITH, *Household Debt in Seventeenth-Century Württemberg: Evidence from Personal Inventories*, CWPE 1148, 2011; TÍŽ, *Household Debt in Early Modern Germany: Evidence from Personal Inventories*, *The Journal of Economic History* 72, 2012, s. 134–167.

ně typická nevelká specializace řemesel a omezený objem výroby. Kromě toho zde hrálo významnou úlohu také zemědělství. Jejich základním odlišovacím znakem od vesnic bylo to, že se v nich zpravidla konaly týdenní trhy a sloužily v rámci panství jako místa směny řemeslných a zemědělských produktů. Počet obyvatel nebyl tím zásadním znakem odlišujícím městečka od vesnic, neboť můžeme najít i některé vesnice s více obyvateli, než měla menší městečka.¹⁰ Právní postavení obyvatel městeček pardubického panství se spíše blížilo postavení venkovských poddaných. Na rozdíl od obyvatel měst se nemohli volně stěhovat mimo panství a museli žádat vrchnostenskou správu o povolení. Omezování byli také v prodeji nemovitostí, protože tuto agendu vedla vrchnostenská správa. Prodejní ceny mohly být v případě nutnosti vrchnostenskými úředníky regulovány. Navzdory tomuto faktu bylo zřejmé, že obyvatelé městeček disponovali určitou mírou městského sebevědomí a emancipace.¹¹

Při studiu fungování drobného úvěru vycházím především ze sirotčích knih.¹² Tento typ knih vznikal v souvislosti s dědickou praxí. Zjištění aktiv a pasiv zemřelého, stejně jako zhodnocení aktuálního stavu hospodářství a stanovení případného přebytečného vybavení v případě vlastnictví usedlosti bylo předpokladem správného rozdělení majetku mezi dědice a stanovení výše dědických podílů. Dědicům přitom příslušela pouze ta suma, jíž jejich otec na usedlosti stačil splatit. Dluhy váznoucí na usedlosti tak snižovaly částku, která měla připadnout dědicům, neboť výše dědických podílů se vypočítala až po odečtení pasiv.¹³

Prostřednictvím sirotčích knih můžeme sledovat celou škálu otázek souvisejících s držbou usedlosti a s osudy rodiny po smrti hospodáře. **Sirotčí knihy** byly stejně jako ty pozemkové hojně využívaným pramenem již od počátku 20. století, kdy se rozvíjelo bádání o dějinách venkovského obyvatelstva.¹⁴ Zájem o tento typ pramene přetrvával až do konce 60. let 20. století a souvisel s rozvíjejícími se hospodářskými a sociálními dějinami.¹⁵ Speciálně sirotčími knihami se zabýval např. František Matějek, který se ve svém krátkém příspěvku zaměřil na jejich výpovědní hodnotu a naznačil řadu otázek a problémů, k jejichž řešení mohou tyto knihy přispět.¹⁶ Sirotčí knihy využil ve zvýšené míře také

10 Roku 1651 ve městě Pardubicích žilo 872 obyvatel bez dětí předzपovědního věku, v městečkách Bohdanči 463, v Dašicích 344, ve městě Přelouči 329, v Sezemicích 255 a Holicích 223 a Týnci nad Labem 175; srov. Lenka MATUŠÍKOVÁ – Alena PAZDEROVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle výry z roku 1651 (Chrudimsko)*, Praha 2001, s. 690–732.

11 Tereza SIGLOVÁ, *Soudové zisku nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011, s. 55 an.

12 Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále SOA Zámorsk), f. Velkostatek Pardubice (dále Vs Pce), kn. 315–338.

13 T. SIGLOVÁ, *Dluhy domácností v městečku Dašicích v letech 1550–1700*, *Východočeský sborník historický* 25, 2014, s. 3–45, zde s. 8.

14 Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti. Kus české historie I–II*, Praha 1909, 1911; Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919.

15 Josef PETRÁŇ, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*, Praha 1964.

16 František MATĚJEK, *Význam sirotčích knih pro poznání života poddaných v předbělohorském období*, in: Rudolf Fukal – Milan Kopecký (edd.), *Rodné zemi. Sborník prací k 70. výročí trvání*

Alois Míka.¹⁷ Stejně jako pro pozemkové je i pro sirotčí knihy zásadní práce Vladimíra Procházky *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, která je výsledkem dlouholetého studia pozemkových knih především z českého prostředí a pojednává o majetkovém, dědickém a manželském právu vztahujícím se k poddanské nemovitosti.¹⁸ Kromě sirotčích knih autor využil i další typy pramenů jako urbáře a normativní prameny jako hospodářské instrukce a selské řády. V 70. a 80. letech 20. století zájem o sirotčí knihy značně poklesl. Přesto v této době vznikla práce Františka Matějka zaměřující se právě na sirotky, jež vycházela z několika moravských sirotčích knih.¹⁹ Současně bylo také publikováno několik významných studií z pera Josefa Křivky k ekonomice sirotčích hospodářství, které vznikly na základě analýzy výkazů poručníků ze sirotčích knih.²⁰ V posledních letech je studium těchto pramenů ovlivněno moderními směry bádání jako historickou či přímo ekonomickou antropologií nebo mikrohistorií. Tyto práce se zaměřují zpravidla na konkrétní lokalitu či menší území.²¹

* * *

Při zpracovávání sirotčích knih narážíme na otázku reprezentativnosti tohoto vzorku. Nacházíme zde především ty osoby, které byly v době smrti majiteli usedlosti; nejčastěji se jednalo o muže, ale setkáváme se i s inventáři vdov, které hospodařily samostatně po smrti manžela. Ze srovnání jmen zemřelých hospodářů v sirotčích knihách se jmény usedlých v urbářích vyplývá, že se mohlo jednat pro celé sledované období v průměru přibližně o 50 % hospodářů. Objevují se zde ale i osoby, které žádnou usedlost nevlastnily. Sociální skladba této skupiny zemřelých byla dosti pestrá. Častěji byly zachyceny ženy, a to buď osamělé či ještě s nezletilými dětmi. Jednalo se pravděpodobně hlavně o podruhně či výměnkářky. Mezi muži zde byli nejčastěji zastoupeni opět podruzi či výměnkáři, méně často nájemci některých vrchnostenských podniků a muži

---

Musejního spolku v Brně a k 70. narozeninám jeho předsedy doc. Dr. Aloise Gregora, Brno 1958, s. 64–72.

17 Alois MÍKA, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960, s. 352–405.

18 V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, c. d.

19 F. MATĚJEK, *Péče o venkovské sirotky na Moravě před Bílou horou*, Sborník historický 36, 1989, s. 65–98.

20 Josef KŘIVKA, *Příspěvek k dějinám poddanského hospodaření v první polovici 18. století*, Historie a musejnitví 2, 1957, s. 79–94, 301–320; TÝŽ, *Výrobní a peněžní výsledky měšťanských hospodářství v Ústěku v 18. století*, Vědecké práce Zemědělského muzea 13, 1973, s. 141–162; TÝŽ, *Výrobní a peněžní výsledky rostlinné výroby sirotčích hospodářství v Mostě v druhém desetiletí 18. století*, Vědecké práce Zemědělského muzea 18, 1979, s. 69–76; TÝŽ, *Výsledky měšťanského zemědělství v Březně a v Postoloprtech v letech 1686–1695 a 1720–1721*, Vědecké práce Zemědělského muzea 19, 1980, s. 13–20.

21 Martin ŠTINDL, *Bítešští a novoměstští sirotci na přelomu 17. a 18. století*, Západní Morava 8, 2004, s. 44–67; T. SIGLOVÁ, *Sirotci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563–1618*, Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 3–40.

v „zaměstnaneckém“ poměru. Obecně se v sirotčích knihách objevují zápisy týkající se pouze těch zemřelých, kteří v době úmrtí vlastnili nějaký majetek, i když někdy velice skromný, a po nichž bylo co dědit.

Další otázkou je, zda je zachyceno celé jmění zemřelých, včetně všech jejich pohledávek a dluhů v době smrti, a zda absence těchto záznamů znamená, že opravdu dluhy a pohledávky neexistovaly. Kromě toho také narážíme na fakt, že některé dluhy mohly být uhrazeny vdovou bezprostředně po smrti hospodáře a do seznamů pasiv pak již zahrnuty nebyly. Stejně tak mohly být pohledávky ponechány vdově s tím, aby je od dlužníků sama získávala a využila je pro sebe a pro potřeby sirotků. Lze proto předpokládat, že výše dluhů i pohledávek zachycených v sirotčích knihách byla spíše nižší než ve skutečnosti.

Dalším problémem při zpracování zápisů sirotčích knih je někdy neurčitá datace samotných zápisů a obtížné zjišťování data vzniku dluhu či pohledávky. Pokud se datace objevuje, vztahuje se buď k době pořízení kšaftu, sepsání inventáře po zemřelém, případně k zanesení sirotčího zápisu do knihy. Seznamy pohledávek a dluhů mohly být zachyceny velmi rychle po smrti zůstavitele, jindy naopak k sepsání majetku a zanesení zápisu do sirotčí knihy došlo až o několik let později. V této době pravděpodobně hospodařila na usedlosti sama vdova a zůstávaly zde zachovány stávající majetkové poměry. Majetek byl sepsán a zápis vložen do sirotčích knih až po její smrti nebo po předání, resp. prodeji, usedlosti synu či jiné osobě. Z knih se tudíž zpravidla nedozvídáme, kdy daný dluh opravdu vznikl.

V sirotčích knihách bylo v letech 1550–1700 zaznamenáno 8 231 dluhů či pohledávek. Do tohoto počtu nebyly zahrnuty dvě skupiny zápisů, jež se mezi dluhy běžně objevovaly, protože byly placeny také ze zádavku. Jednalo se o srážky za nepřidané svršky, tzn. neúplné vybavení usedlosti ve chvíli prodeje novému majiteli, a zhoršený hospodářský stav. Dále šlo o odkazy. Poměrně dlouhý časový úsek je pro sledování určitých vývojových trendů rozdělen na šest pětadvacetiletých období: 1550–1575, 1576–1600, 1601–1625, 1626–1650, 1651–1675 a 1676–1700. Položky jsou roztrženy na pohledávky, tzn. aktiva, a dluhy, tzn. pasiva. Dluhů bylo za celé období více než 5 500 položek, tj. 68 % všech zachycených položek, a aktivních pohledávek více než 2 600 položek, tj. 32 % položek. Zemřelých, kteří měli aktiva, pasiva nebo obojí, bylo v sirotčích knihách zachyceno celkem 870. Nejméně častou možností bylo, že měl zemřelý pouze aktiva (62), častěji měl aktiva a zároveň pasiva (238) a nejběžněji pouze pasiva (566). Zarážející je, že jsou aktiva v sirotčích knihách zachycena pouze do roku 1680. Zdá se nepravděpodobné, že by zemřelí po roce 1680 měli pouze dluhy. Změnu snad přivodil posun ve významu sirotčích knih, které mohly v poslední čtvrtině 17. století sloužit hlavně potřebám vrchnosti, jež v nich chtěla především zachytit vlastní pohledávky a pohledávky jiných institucí. Zájem poddaných o zachycení aktiv v knihách už pro ně nemusel být tak důležitý a při vymáhání dluhů se spoléhali spíše na sebe než na pomoc vrchnosti.

Tab. 1: Výskyt pohledávek a dluhů u zemřelých

	s pohledávkami	%	s dluhy	%	celkem
1550/1575	109	46,8	150	64,4	233
1576/1600	86	44,3	144	74,2	194
1601/1625	55	29,6	134	72,0	186
1626/1650	34	21,0	133	82,1	162
1651/1675	13	9,7	96	71,6	134
1676/1700	3	1,9	147	91,9	160
CELKEM	300	28,1	804	75,2	1 069

Intenzita úvěrových vztahů a účel dluhů

Nejvíce položek bylo v sirotčích knihách zachyceno pro období 1550–1625, přičemž největší objem tvořily dlužné sumy v období 1601–1625. Na nárůstu objemu dluhů mohla mít podíl také inflace. K poklesu počtu úvěrových vztahů došlo hlavně za třicetileté války a v následujícím období, kdy se zároveň snížila průměrná dlužná suma na osobu, která byla zachycena v sirotčích knihách a byla dlužníkem či věřitelem. Důvodem snížení počtu úvěrových vztahů a také částky mohlo být vyčerpání rezerv, zchudnutí po třicetileté válce, depopulace či nedobytnost některých pohledávek po emigrantech.

Tab. 2: Počet úvěrových vztahů a průměrný počet pohledávek na zemřelého dlužníka nebo věřitele

	1550/75	1576/00	1601/25	1626/50	1651/75	1676/1700
celková suma	14 949,6	11 436,2	21 430,2	12 993,9	6 348,7	8 217,5
počet pohledávek	2 136	1 915	1 613	912	492	1 063
počet pozůstalostí s aktivy nebo pasivy	171	159	170	140	100	147
částka na osobu	87,4	71,9	126,1	92,8	63,5	55,9
počet dluhů na osobu	12,5	12,0	9,5	6,5	4,9	7,2
prům. dluh	7,00	5,97	13,29	14,25	12,90	7,73

Dalším důvodem vzniku úvěrových vztahů byl nedostatek hotovosti a případně nemožnost proměnit rychle majek v jiné formě do hotovosti.²² S tím souvisí způsob splácení dluhů, který se často děl nepeněžním způsobem. V pramenech se tak často setkáváme s úhradou dluhů nepeněžní formou, např. prací, dalšími protislužbami, či naturáliemi. Kromě toho se používalo vzájemné vyrušení pohledávek, kdy se v penězích uhradil pouze rozdíl. U aktivních pohledávek se poměrně běžně setkáváme s postoupením, odkázáním či odprodejem jiné osobě. Mezi lidmi existovala síť závazků, která vytvářela ekonomiku, v níž bylo téměř všechno měřeno peněžními jednotkami, ale kde peníze nebyly jediným prostředkem směny.²³

Sledování účelu, za kterým dluhy vznikaly, západní historiografie spojuje hlavně s výzkumem proměňující se výroby a spotřeby domácností a se zkoumáním důvodů ekonomického rozvoje a zejména role spotřeby v něm. To úzce souviselo s hledáním odpovědi na otázku, jak a kdy se ekonomicky soběstačné domácnosti měnily do jednotek závislých na trhu.

Jednotlivé dluhy byly poměrně malé a nejčastěji se jednalo o částky v rozmezí od 1 do 5 kop gr. míš. (necelých 40 % položek). Téměř tři pětiny položek nepřesáhly 10 kop. Bohužel účel jejich vzniku se podařil zjistit pouze u 20 % jejich hodnoty a tento podíl se navíc různí v jednotlivých obdobích. Dluhy byly rozděleny do tří skupin na spotřební, výrobní a smíšené. Smíšená skupina obsahuje položky, jež nebylo možné přiřadit k prvním dvěma. Jednalo se zejména o částky za dobytek a dluhy související s bydlením, které zahrnovaly také poplatky vrchnosti, daně apod. Ve zkoumaném období byly nejčastější právě položky se smíšeným účelem, které tvořily přibližně 50 % celkové hodnoty dluhů se zjištěným účelem. Skupiny spotřebních a výrobních dluhů se na hodnotě podílely přibližně stejně, a to po 25 %.

Tab. 3: Složení dluhů podle účelu

	1550–1700			
	Počet položek	%	Suma (kopy gr. míš.)	%
obilí	298	13,93	1 145,39	7,65
potraviny	323	15,09	2 004,74	13,40
pohřební výdaje	68	3,18	394,71	2,64
předměty	18	0,84	62,18	0,42
SPOTŘEBA	707	33,04	3 607,02	24,10

22 Historici a politikové občas nacházejí paralely mezi raně novověkými úvěrovými vztahy a úvěrovými vztahy, které vznikají v prostředí moderních méně rozvinutých zemí; více srov. Kaushik BASU, *Analytical Development Economics. The Less Developed Economy Revisited*, Cambridge (Ma) 1997, s. 271; S. OGILVIE, *Household debt*, s. 136, 160.

23 C. MULDREW, *The Economy of Obligation*, s. 98 an; Thijs LAMBRECHT, *Reciprocal exchange, credit and cash: agricultural labour markets and local economies in the southern Low Countries during the eighteenth century*, *Continuity and Change* 18, 2003, s. 237–261.

	1550–1700			
	Počet položek	%	Suma (kopy gr. míš.)	%
nájmy dobytka, pozemků	141	6,59	746,34	4,99
práce	212	9,91	862,01	5,76
pozemky	60	2,80	839,3	5,61
produkce-neurč.	46	2,15	260,337	1,74
polotovary (látky, vlna, slad)	118	5,51	866,551	5,79
VÝROBA	577	26,96	3 574,538	23,88
dobytek	232	10,84	1 696,27	11,33
grunt-dědické	256	11,96	4 073,98	27,22
grunt-poplatky	104	4,86	716,95	4,79
kontribuce	131	6,12	610,77	4,08
opravy	41	1,92	202,91	1,36
jiné	16	0,75	312,83	2,09
dřevo	76	3,55	170,56	1,14
SMÍŠENÉ	856	40,00	7 784,27	52,01
s účelem	2 140	38,89	14 965,83	26,83
neurčené	3 363	61,11	40 812,82	73,17
CELKEM	5 503	100	55 778,65	100

Lidé si půjčovali, aby nakoupili potraviny (obilí, potraviny, pivo, víno, sůl), uhradili některé nezbytné věci (nejčastěji obuv), či jiné mimořádné výdaje (náklady na pohřby a ojediněle svatby). Zejména dluhy za obilí vznikaly v souvislosti s nedostatkem hotovosti a s problémy s peněžním tokem.

Ve výrobní oblasti poskytování kreditu lidem usnadňovalo placení zaměstnanců (čeledi a námezdních pracovníků). Úvěr umožňoval provádění investic, které byly spojeny nejvíce s výrobou piva či plátna a s provozováním „obchodní činnosti“, např. prodejem ryb. Úvěr ale lidem pomáhal hradit hlavně výdaje spojené s držbou nemovitosti, jejím splácením, poplatky vrchnosti a také rostoucí daňové požadavky „státu“. Jednalo se tedy především o položky zahrnuté do skupiny tzv. smíšených dluhů.

Ze složení dluhů není zřejmé, že by v tomto prostředí probíhala tzv. předindustriální revoluce, která je v zásadě charakterizována posunem výroby domácností do výroby pro trh, popřípadě konzumní revoluce financovaná úvěrem.²⁴ To je patrné i z inventářů domácností zemřelých, kde se prakticky neobjevují žádné luxusní předměty nebo nějaké výjimečné položky.

Je zřejmé, že rozvoj těchto poddanských městeček byl ovlivněn jejich úzkým vztahem k velkostatku.²⁵ Bohdanečtí sousedé byli zjevně omezováni ve velmi

24 Jan de VRIES, *The Industrious Revolution*, s. 9 an; S. OGILVIE, *Household debt*, s. 163.

25 Markus CERMAN, *Villagers and Lords in Eastern Europe, 1300–1800*, Basingstoke 2012.

výnosném vaření piva. Jejich výroba byla nahrazována na počátku 17. století produkcí vrchnostenského piva. Omezování výrobního potenciálu poddanských městeček a jejich obyvatel bylo součástí vrchnostenských snah o zvýšení hospodářských výnosů velkostatku. To se dělo také prostřednictvím oklešťování práv těchto městeček a jejich obyvatel ve prospěch majitele panství. Vrchnosti vadily zejména nízké výnosy pro ekonomiku panství a jejich relativně nezávislá pozice, která byla zaručena privilegii udělovanými na konci 15. století a v první polovině 16. století. V průběhu 17. a 18. století musela městečka stále více a více zápasit o svá stará práva a bránit se proti narůstajícím povinnostem.²⁶

Dlužníci a věřitelé podle bydliště

Na základě rozmístění pohledávek a dluhů sousedů městeček se lze pokusit zjistit, jak daleko sahaly jejich kontakty. Osoby odjinud figurovaly nejméně v 1/5 zachycených položek; naprostá většina úvěrových vztahů tak vznikala v rámci dané lokality. Věřitelé z jiných míst se objevili u necelých 13 % dlužných položek obyvatel tří sledovaných městeček pardubického panství (727 z 5 524); dlužníci pocházející z jiného místa figurovali téměř ve 2/5 pohledávek (1 296 z 2 603).

Mezi věřiteli a dlužníky odjinud figurovaly z necelé poloviny osoby z lokalit do vzdálenosti do 5 km a další třetina do 10 km vzdušnou čarou. Ze vzdálenosti od 10 do 15 km to bylo dalších 10 %. Patrné jsou rozdíly mezi skupinou věřitelů a dlužníků, neboť věřitelé byli v průměru častěji ze vzdálenějších lokalit než dlužníci; dlužníci pocházeli z více než 50 % z lokalit do 5 kilometrů vzdušnou čarou (srov. Tab. 4).

Až na městečko Týnec nad Labem byli obyvatelé městeček častěji věřiteli osob odjinud, než že by se stávali jejich dlužníky. Lidé z měst či městeček se častěji objevovali mezi věřiteli než mezi dlužníky – mezi věřiteli tvořili více než 1/3 a mezi dlužníky jen necelých 5 %. Jsou přitom patrné také rozdíly mezi jednotlivými městečky, které souvisí s jejich polohou na panství a se vzdáleností od významných měst. Mezi věřiteli týneckých sousedů tak tvořily osoby z měst či městeček necelých 70 %, což bylo dáno blízkostí Kutné Hory a také Kolína. V případě věřitelů z Kolína se objevují více Židé, kteří ale jsou jako věřitelé obecně zmiňováni zcela ojediněle a pro celé sledované období jejich podíl na celkovém objemu dluhů nepřesáhl 1 %. V dalších dvou sledovaných městečkách mezi věřiteli převažovali obyvatelé z vesnic.

Osoby odjinud dlužily sousedům z městeček nejčastěji za pivo (132) a obilí (119). U dluhů za pivo se v naprosté většině jednalo o produkci bohदानeckých sousedů, kteří do začátku 17. století zásobovali vesnice na sever od Labe. Dále tyto osoby dlužily za potraviny (18) a sůl (5), výrobky, nejčastěji za obuv (7), či za dobytek (21).²⁷ Sousedé z Dašic a Týnce byli častěji věřiteli dluhů za plátno (9) a nezaplacenou činnost spojenou s výrobou plátna (3). Dlužníci přitom

26 Srov. T. SIGLOVÁ, *Soudové zisku neneseou*, s. 84 an.

27 Jednalo se vlastně jen o dva věřitele, a to Ondřeje Svobodu z Dašic (srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 327, fol. 29v (Dašice, 1637)) a Martina Černého z Týnce (srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 315, fol. 1094v (Týnec, 1552)).

pocházeli především z nepříliš vzdálených venkovských lokalit. S textilní výrobou souviselo také pěstování konopí – jeden bohdonečský věřitel dodal konopí do Chlumce.²⁸ Do vzdálenějších míst dodali bohdonečští sousedé ryby a olej.²⁹ Jedná se sice pouze o ojedinělé zmínky, ale u ryb se dá předpokládat, že sousedé na tomto obchodu více participovali.

Cizí věřitelé poskytovali obyvatelům městeček na dluh opět nejvíce obilí (59), méně pivo a víno (8) a potraviny (8). Dluhy za pivo a víno se trochu častěji objevily v Týnci nad Labem a věřiteli těchto částek byly i osoby z Kolína či z poměrně vzdálené Mladé Boleslavi.³⁰ U bohdonečských a dašických sousedů vidíme, že častěji dlužili za sukno (14, nejčastěji do Pardubic) a za kůže (5, Solnice, Hořice, Chrudim, Přelouč, Hradec). Devatenácti věřitelům odjinud byli sousedé dlužni za dobytek. Bohdonečtí dlužníci přitom nezaplatili pardubickým věřitelům častěji za koně (3). V souvislosti s produkcí piva sousedé z Bohdanče častěji neuhradili slady, a to především výrobcům z vesnic, např. Semína (7), Starých Ždánic a Dolan.

Částečně zemědělskému charakteru městeček odpovídají časté obousměrné pohledávky za obilí. V případě Bohdanče je patrné, že místní sousedé zásobovali do začátku 17. století pivem vesnické krčmy na panství až do vzdálenosti 15 km. Výrazněji se zde projevuje i plátenická výroba, která byla ale charakteristická i pro venkovské lokality.

Zadluženost usedlostí zemřelých hospodářů

Někteří historici zabývající se hospodařením domácností a jejich zadlužením, ale i řada ekonomů zkoumajících současné trendy v hospodářském vývoji, se snaží zodpovědět otázku, zda vyšší zadlužení bylo či je spíše příznakem hospodářské krize nebo naopak hrálo či může hrát pozitivní roli.³¹ Kromě toho se můžeme v historické produkci opakovaně setkat s názorem, že předlužení bylo běžným znakem hlavně ve venkovském prostředí, a to zejména z toho důvodu, že prostí lidé nepoužívali takové koncepty jako riziko či zisk.³²

Alespoň částečně mohou k hledání odpovědí na tyto otázky přispět zápisy sirotčích knih, jež umožňují sledovat, jak hodně byly prodávané usedlosti zadluženy běžnými dluhy a zda a jak se toto zadlužení v období 2. poloviny 16. a v 17. století proměňovalo. Pro zjištění míry zadlužení usedlostí byl od součtu

28 SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 316, fol. 54v (Bohdaneč, 1570).

29 Martinu Káňovi dlužila Lidmila Zahradková z Prahy blíže nespecifikovanou částku „za všechny ryby, což sem jí od sv. Víta posílal kromě 30 kop, kteréž sou odvedeny a dány Matyášovi písaři důchodnímu pardubskému na Pardubicích,“ a dále Anna Vrtálková 50 kop. Srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 315, fol. 74r (Bohdaneč, 1562); Matouši Vaňkovi dlužil Jan Hrozen ze Starého Města pražského za olej 4,5 kopy. Srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 315, fol. 58v (1553).

30 Jiřík Doležal z Týnce dlužil formanovi Šepsovi z Mladé Boleslavi; srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 336, fol. 705r (Týnec, 1686); Sokol Petr z Bohdanče dlužil zase rycháři Václavovi z Krouny; srov. SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 336, fol. 86v (Bohdaneč, 1666).

31 S. OGILVIE, *Household debt*, s. 163.

32 S. OGILVIE, *The economic world of the Bohemian serf: economic concepts, preferences, and constraints on the estate of Friedland, 1583–1692*, *Economic History Review* 54, 2001, s. 430–453.

Tab. 4: Dlužníci a věřitelé podle bydliště (počty položek)

vzdálenost	věřitelé	kumul. %	%	dlužníci	kumul. %	%	celkem	kumul. %	%
do 5 km	245	34,4	33,7	678	53,2	52,3	923	46,45	45,63
do 10 km	215	64,6	29,6	437	87,5	33,7	652	79,27	32,23
do 15 km	130	82,9	17,9	81	93,8	6,3	211	89,88	10,43
do 20 km	76	93,5	10,5	52	97,9	4,0	128	96,33	6,33
do 50 km	30	97,8	4,1	18	99,3	1,4	48	98,74	2,37
nad 50 km	16	100	2,2	9	100	0,7	25	100	1,24
neurč.	15		2,1	21		1,6	36		1,78
	727		100	1 296		100	2 023		100

Tab. 5: Zadlužení z ceny usedlosti

	1550/1575		1576/1600		1601/1625		1626/1650		1651/1675		1676/1700		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	celkem	%
v plusu	35	25,5	21	16,8	15	10,9	13	9,9	6	5,3	0	0,0	69	10,3
bez dluhů	20	14,6	10	8,0	11	8,0	7	5,3	20	17,7	11	7,2	69	10,3
do 25 %	56	40,9	61	48,8	49	35,5	75	57,3	70	61,9	111	72,5	361	53,7
do 50 %	17	12,4	26	20,8	43	31,2	28	21,4	14	12,4	22	14,4	124	18,5
do 75 %	5	3,6	3	2,4	16	11,6	5	3,8	2	1,8	8	5,2	36	5,4
do 100 %	0	0,0	3	2,4	3	2,2	2	1,5	0	0,0	1	0,7	6	0,9
nad 100 %	4	2,9	1	0,8	1	0,7	1	0,8	1	0,9	0	0,0	7	1,0
celkem	137	100	125	100	138	100	131	100	113	100	153	100	672	100
prům. zadl. (jen zadl. usedl.)	25,6 %		23,0 %		31,9 %		22,5 %		15,2 %		17,6 %		22,2 %	
prům. zadl. (vč. nezadl. usedl.)	9,5 %		12,3 %		19,8 %		14,6 %		10,0 %		16,3 %		15,6 %	
prům. za svršky	4,1 %		6 %		7,3 %		14,6 %		18,5 %		16,6 %		15,2 %	
celkem	29,7 %		29,2 %		39,2 %		37,1 %		33,6 %		34,2 %		33,6 %	

pasivních dluhů odečten součet aktivních pohledávek a rozdíl vydělen cenou usedlosti. Do výpočtu míry zadlužení nejsou zahrnuta aktiva, která zůstala sirotkům na jiných gruntech, např. skoupené peníze, odkazy či dědické podíly po rodičích. I když není cena usedlosti ideálním údajem, jednalo se o hodnotu, která se příliš neměnila. Ceny usedlostí se odvozovaly z předchozích prodejů a minimálně musely tvořit součet nároků jednotlivých skupin dědiců (splacených sum, které jim měly z usedlosti připadnout). Ke snížení ceny usedlosti docházelo na úkor dědiců zemřelého hospodáře a snižovalo částku, která jim měla připadnout. Nárůst a pokles ceny měl být vždy odůvodněný a mohl odrážet významnější přestavbu či dostavbu, nebo naopak.³³ Stanovená cena usedlosti mohla být v případě nějakých pochybností změněna vrchnostenskou správou, tzn. hejtmanem. Na pardubickém panství v prostředí městeček a vesnic se tedy jeví spíše jako fixní suma, která uspokojovala nároky předchozích majitelů a jejich dědiců.³⁴

Míra zadlužení pouze „pasivních“ usedlostí v průměru jen výjimečně přesáhla 25 % ceny celé usedlosti. Zadlužení mohlo být reálně ještě nižší, protože hospodáři drželi další aktiva – např. odkazy, skoupené gruntovní peníze váz noucí na jiných usedlostech a neproplacené dědické podíly. Průměrné zadlužení běžnými dluhy bylo nejvyšší v 1. čtvrtině 17. století. V tomto období byly téměř shodně zastoupeny skupiny usedlostí zadlužených od 25 % do 50 % a od 50 % do 75 % jejich ceny. Zadlužení bylo dokonce nižší i během třicetileté války a po ní. V poválečném období se objevily v sirotčích knihách častěji usedlosti bez dluhů, což ale může být dáno tím, že běžné dluhy, které sice teoreticky vázly na prodávané usedlosti, nebylo komu proplatit, např. z důvodu úmrtí věřitele, jeho dědiců, zběhnutí apod. Na vyšším výskytu nezadlužených usedlostí v poválečném období se snad projevilo vyčerpání finančních rezerv a horší dostupnost úvěru. Tomu by např. odpovídalo i to, že věřiteli většího objemu sum se stávají instituce (záduší, vrchnost, stát). Zhoršování ekonomické situace hospodářů se patrně odráží též v postupném snižování podílu zemřelých hospodářů, kteří měli v době úmrtí pouze aktiva, nebo u nich aktiva převyšovala pasiva.

V průběhu 17. století se postupně zvyšoval podíl usedlostí zadlužených do 25 % z ceny, který z přibližně 2/5 v letech 1601–1619 narostl v poslední čtvrtině na téměř 4/5 usedlostí. V poslední čtvrtině 17. století se usedlosti zcela bez dluhů objevují nejméně ze všech období, ale zato více než 70 % prodávaných usedlostí bylo zadluženo do 25 %.³⁵

33 K tvorbě ceny poddanských usedlostí srov. B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze*, s. 72 an; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 310 an.

34 T. SIGLOVÁ, *Spor dlužníka Jiříka Rožce z Bohdanče a Mikuláše Haltyřníka o platnost prodeje usedlosti (1584–1594)*, *Východočeský sborník historický* 21, 2012, s. 97–116.

35 V obci Luh na panství Frýdlant byly usedlosti zadluženy častěji v obdobích 1558–1600 a 1601–1650 než poté; autorka nižší zadlužení po válce dává do souvislosti s nižšími cenami. Srov. Dana ŠTEFANOVÁ, *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gutsherrschaft (Die Herrschaft Frýdlant in Nordböhmen, 1558–1750)*, Wien-Köln-Weimar 2009, s. 112.

Předlužené usedlosti byly po celé sledované období výjimkou. Vyšší půjčky tedy podporovalo spíše vlastnictví dalšího majetku. Relativně nízká míra zadlužení dokládá, že se majitelé usedlostí chovali při zadlužování racionálně a až na výjimky se nepředlužovali. Ve shodě s výzkumy pro jiné oblasti (např. pro panství Württemberg) se ukazuje, že půjčování si lze jen zřídka spojovat s chudnutím a chudobou. Velké dluhy zpravidla měly osoby disponující zároveň i značným majetkem.³⁶

Proti přílišnému zadlužení majitelů usedlostí zasahovala vrchnost, např. nucenými prodeji. Usilovala o to, aby byli na usedlostech schopní hospodáři, kteří budou vůči vrchnosti plnit své povinnosti, platit pravidelně poplatky a budou schopni splácet usedlosti. Měla na zřeteli především své ekonomické zájmy a zajištění vlastního spolehlivého příjmu.

Půjčování si usnadňovalo lidem spotřebu, pomáhalo financovat investice, ale největší část dluhů vznikala v tomto prostředí v souvislosti s držbou usedlosti, tzn. jejím splácením a hrazením různých poplatků – státu, vrchnosti a církvi.

Typickým znakem byl „osobní vztah“ mezi věřitelem a dlužníkem a skutečnost, že věřitel půjčoval především osobám, jež znal a nad nimiž měl nějakou kontrolu. Dlužník a věřitel pocházeli většinou ze stejného místa nebo z lokalit, které od sebe nebyly příliš vzdálené. Vzájemné dluhy byly snáze vymahatelné, a to i přesto, že vznikaly velmi často bez nějakého písemného ujednání.³⁷ Jen zřídka se setkáme s tím, že si nebyl umírající zcela jistý jménem dlužníka nebo věřitele. Častěji měl pochybnosti o výši dluhu či pohledávky. Výši částky a totožnost zpravidla dlužníka měly v těchto případech doložit osoby, které byly zřejmě přítomné vzniku dluhu, případně o něm věděly. Vrchnost a vrchnostenská úředníka řešili případné spory mezi sousedy, a tak přispívali k vyjasňování úvěrových vztahů. K tomu docházelo i během dědických řízení.

Na vrchnostenské úředníky se mohli věřitelé obracet také v případech, kdy byli ve vymáhání dluhu neúspěšní. V literatuře se uvádí, že v zaostalých oblastech je obtížné přimět i soudní cestou k zaplacení dlužníka, s nímž nás nepojí nějaké předchozí vazby.³⁸ Některá soudní řízení týkající se sporů o dluhy zmiňují neformální způsoby vymáhání dluhů (např. nezvané návštěvy a křik).³⁹ Pokud selhaly tyto praktiky, bylo možné obrátit se s žalobou na soud a v extrémním případě po splnění všech procesních pravidel mohl být dlužník uvržen do dlužnické vazby a k plnění závazků následně došlo obstavením jeho majetku (nemovitosti).

Na vrchnost se mohli obracet také dlužníci jako na ochránce před skutečnými nebo domnělými lichváři.⁴⁰ Ze strany státu a vrchnosti docházelo v českém prostředí, podobně jako v jiných oblastech, k omezování lichvy a stanovení

36 S. OGILVIE, *Household debt*, s. 159.

37 K. BASU, *Analytical Development*, s. 269.

38 TÝŽ, *Analytical Development*, s. 274, 283.

39 T. SIGLOVÁ, *Soudové zisku nenesou*, s. 206 an.

40 *Tamtéž*, s. 204 an.

nejvyššího možného úrokového limitu (5 %).⁴¹ Na vyšší úrok mohli půjčovat příslušníci některých skupin obyvatel – v českém prostředí zejména Židé. Je zajímavé, že v soupisech dluhů se s věřiteli označenými jako „Žid“ setkáváme pouze zřídka, a pokud se objevili, dlužníci jim nedlužili vysoké sumy. Samozřejmě zde nemusely být zachyceny všechny úvěrové vztahy, zvláště ne ty problematické.⁴² Zmínka o úroku se v pramenech objevuje jen velmi zřídka a spíše ke konci sledovaného období a u úvěrů poskytovaných zejména institucionálními věřiteli. U drobnějších dluhů mezi osobami, jež se dlouho a dobře znaly a které pojily často další vzájemné vztahy, se zřejmě s úrokem nepracovalo.⁴³

* * *

Na úrovni malých společenských skupin mohly četné vztahy mezi věřiteli a dlužníky přispívat k prohlubování vzájemné důvěry a upevňování sociálních vazeb. Ojedinele docházelo ze strany věřitele k odpuštění dluhu dlužníkovi. Věřitelům tyto vztahy přinášely kromě finančního užitku též „zisky“ v oblasti sociální, neboť se zvyšovala jejich důvěryhodnost a upevňovaly vazby v rámci komunity. V případě nejasností a problémů sehrávaly pozitivní roli vrchnost i městská smospráva, které řešily případné spory sousedů. Úvěr tedy můžeme sledovat nejen v jeho ekonomických intencích, ale lze vnímat i jeho společenskou úlohu.

Ve shodě s jinými badateli lze i pro obyvatele městeček pardubického panství potvrdit, že úvěr usnadňoval lidem spotřebu, pomáhal financovat jejich investice a umožňoval jim plnit vzrůstající požadavky ze strany státu. Půjčování a zadlužování se bylo ve větší míře spojeno s vlastnictvím dalších aktiv a majetku. Zadlužování tak nemusíme vždy nutně vnímat jako příznak krize, ale rozšíření úvěru přispívalo k prospěritě obyvatel těchto malých lokalit. V prvních desetiletích 17. století byl ze strany vrchnosti završen proces omezování výrobních aktivit sousedů především v oblasti vaření piva. Došlo tak k omezení jejich výdělečných možností a podvázání jejich výrobního a finančního potenciálu. Přesto zároveň téměř nenacházíme mezi majiteli usedlostí předlužené osoby a lze se domnívat, že se lidé při zadlužování chovali racionálně.

41 Výše úroku srov. V PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 329, 334 an; B. CHOCHOLÁČ, *Poddanský úvěr*, s. 73.

42 S. OGILVIE – J. EDWARDS, *Contract enforcement, institutions, and social capital: the Maghribi traders reappraised*, *The Economic History Review* 65, 2012, s. 421–444; K. BASU, *Analytical Development*, s. 278 an.

43 K sociálnímu kapitálu srov. C. MULDREW, *The Economy of Obligation*, s. 148 an; T. LAMBRECHT, *Reciprocal exchange*, s. 244 an; S. OGILVIE, *How Does Social Capital Affect Women? Guilds and Communities in Early Modern Germany*, *The American Historical Review* 109, 2004, s. 325–359; Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 22 an; Markéta SEDLÁČKOVÁ – Jiří ŠAFR, *Koncept sociální koheze, důvěry a sociálního kapitálu v sociologii*, in: J. ŠUBRT a kol., *Soudobá sociologie II. Teorie sociálního jednání a sociální struktury*, Praha 2008, s. 309–353.

Autorka | Author

Tereza Siglová

Státní okresní archiv Pardubice
Bělobranské nám. 1
Pardubice 530 02
tereza.siglova@seznam.cz

Mgr. Tereza Siglová, Ph.D., (* 1978), vystudovala obor historie a pomocné vědy historické na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Pracuje ve Státním okresním archivu v Pardubicích a externě vyučuje na Univerzitě Pardubice. Věnuje se hospodářským a sociálním dějinám raného novověku a zaměřuje se především na městečka pardubického panství.

Summary

Debts and debt levels of the peasant population on the example of small towns of the Pardubice Manor in the 16th and 17th Centuries

The study deals with the phenomenon of debts and claims of residents of three small towns in Pardubice Manor, that were recorded in the orphan books from the late 16th and 17th centuries. The author describes the intensity of credit relations, the purpose of acquiring debt and further pursued the creditors and debtors by the place of their residence. The text attempts to determine the changes of the load of the homesteads by the ordinary debts. The author focused on three small towns in the Pardubice Manor – Týnec nad Labem, Bohdaneč and Dašice. These towns were significant by its position on the border between urban and rural area. These towns were typical for their small-craft specialization and limited volume of production. In addition, they played an important role in agriculture as well. In the first decades of the 17th Century the part of the nobility completed the process of reducing of the production activities of the citizens, especially in the field of brewing beer. This led to restrictions on their earning opportunities and limitation of their production and financial potential. Yet at the same time we can almost not find the owners of insolvent estates and we can assume that people behave rationally when they were indebted.

